

EX CATHEDRA

Educația interculturală – premisă a integrării cu succes în societatea contemporană

Olga DUHLICHER

doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova

Procesul de integrare socială este definit ca fiind “procesualitatea interacțiunilor dintre individ sau grup și mediul social, prin intermediul căreia se realizează un echilibru funcțional al părților” (6). Transformările de ultimă oră au influențat considerabil relația dintre individ și habitusul său. Schimbări de esență s-au produs și în procesul educațional, acestea fiind impulsionate de următoarele aspecte ale contextului socio-economic și cultural:

a. Modificări la nivel *politico-economic*.

b. *Evoluția demografică*. În ciuda unei ușoare micșorări a ratei natalității în ultimele două decenii, populația lumii, prin creșterea sa anterioară, nu a încetat să sporească. Acest spor, într-un moment al istoriei în care tehnologia „limitează spațiul și timpul” și impune, fără ca noi să ne dăm întotdeauna seama de acest lucru, o relație din ce în ce mai strânsă între multiplele activități desfășurate în lume, conferă anumitor decizii o dimensiune planetară. Niciodată încă repercusiunile acestor decizii, bune sau rele, nu au influențat viețile atîtor oameni (4).

c. Fenomenul *migraționist* a luat și el forme noi. Astăzi, atît numărul națiunilor care primesc imigranți, cît și cel al statelor furnizoare de emigranți s-a majorat simțitor: cel puțin 125 de milioane de oameni trăiesc în afara granițelor țării lor de origine. A sporit și numărul muncitorilor de înaltă calificare aflați în căutarea unui

loc de muncă peste hotare. A crescut brusc și numărul de refugiați din diverse zone, ca o consecință a conflictelor regionale și a distrugerii vechii ordini ce separă Estul de Vest (5).

d. Fenomenul *polilingvismului*. O altă fațetă a problemelor viitorului este multitudinea de limbi – o expresie a diversității culturale. Se estimează că în lume se vorbesc 6000 de limbi, dintre care 12 sînt vorbite de peste 100 de milioane de oameni. Amplificarea deplasărilor demografice a creat o nouă situație lingvistică, care accentuează această diversitate, în special în metropole. În același timp, pe măsură ce crește mobilitatea populației și se dezvoltă media, limbile de largă circulație își consolidează pozițiile. Complexitatea situațiilor lingvistice face dificilă elaborarea unor recomandări comune tuturor țărilor. Totuși, cert este faptul că studiul limbilor de circulație internațională și cel al limbilor locale trebuie îmbinat în planurile de învățămînt bilingve sau chiar trilingve, care sînt deja o realitate în unele regiuni ale

Otilia DANDARA

Universitatea de Stat din Moldova

lumii. În societățile multilingve, acolo unde este posibil, însușirea deprinderilor de a citi și a scrie în limba maternă se dorește a fi urmată de tranziția treptată spre limba comună.

În general, diversitatea lingvistică nu trebuie catalogată ca un obstacol în calea comunicării dintre diferite grupuri, ci, mai curînd, ca o sursă de îmbogățire, ceea ce constituie un argument în favoarea predării limbilor. Cerințele globalizării și ale construirii identității culturale ar trebui văzute ca fiind complementare și nicidecum contradictorii (4).

e. *Tehnologia comunicării și mass-media* au fost marcate de o expansiune vertiginosă la sfîrșitul secolului trecut, bulversînd economia, transformînd raporturile sociale și dictînd o nouă perspectivă asupra lumii. Omenirea nu a mai cunoscut pînă în prezent mijloace de comunicare atît de performante și sofisticate, cu un impact atît de puternic asupra relațiilor sociale și interpersonale. Cei care au beneficiat de educație prin și pentru mass-media posedă pîrgii culturale și politice reale, ce le oferă posibilitatea de a ordona informația recepționată pentru a o putea interpreta și evalua.

f. În curs de schimbare sînt și *relațiile de ordin etic*. După o eră pozitivistă se constată că raționalitatea nu poate asigura gestiunea lumii în cheia solidarității și a pacifismului. Un aspect al acestei revendicări a valorilor îl constituie recunoașterea drepturilor omului și dezvoltarea instrumentelor internaționale de edificare a fundamentelor etice și juridice comune întregii umanități. Cuceririle recente ale științei și tehnologiei generează situații și probleme noi, de aceea printre demersurile actuale de maximă importanță se numără și cel îndreptat spre determinarea și legiferarea unor poziții etice privind valorile și locul acestora în cadrul educației.

De menționat și efortul organizațiilor internaționale și al instanțelor locale – mai ales al instituțiilor educative – direcționat spre recunoașterea, în context pluri- sau multicultural, a diversității culturale. Contrar a ceea ce se mai gîndește încă, culturile nu sînt statice. Ele se află într-un cîmp de relații multiple, prin cei care le integrează și le transformă. Astfel, realitatea diversității culturilor nu trebuie negată sau neglijată; pentru ca aceste culturi să se perpetueze este necesar a le încadra în raporturi care iau în considerație (și acceptă reciproc) valorile, interdependențele și transformările fiecăreia.

Educația este producătoare de cultură (nu numai reproducătoare), fapt ce îi conferă o responsabilitate deosebită: de a alege (o alegere eminentă etică) între o perspectivă segregacionistă sau asimilaționistă, care construiește bariere, și o perspectivă de partaj și de schimb, care stimulează diversificarea intereselor culturale, curiozitatea, creativitatea și deschiderea (4).

Primul pas spre comprehensiunea complexității crescînde a evenimentelor lumii și spre combaterea

sentimentului de nesiguranță determinat de aceasta constă în acumularea unui set de cunoștințe, în analiza în perspectivă a faptelor și în adoptarea unei abordări critice a fluxului informațional. În acest domeniu, mai mult decît în oricare altul, educația, care dezvoltă capacitatea de discernămint, se dovedește a fi de neînlocuit. Ea face posibilă înțelegerea evenimentelor, înțelegere ce depășește imaginea distorsionată și simplificată livrată, uneori, de mass-media. La modul ideal, educația ar trebui să-l ajute pe fiecare individ să devină un cetățean al acestei lumi turbulente și schimbătoare.

Solidaritatea pe plan mondial înseamnă și depășirea tendinței de concentrare asupra propriei identități în favoarea înțelegerii aproapelui, pe baza respectului diversității. În acest sens, răspunderea educației este esențială, dar și una care se confruntă cu o problemă, deoarece dacă afirmarea propriei identități, redescoperirea propriilor rădăcini culturale și reîntărirea solidarității de grup sînt interpretate corect, ele pot constitui o experiență pozitivă și eliberatoare pentru fiecare individ, dar dacă acestea sînt percepute eronat, dialogul și contactul pot fi îngreunate sau chiar zădărnice. Prin urmare, educația trebuie să-i facă pe indivizi conștienți de propriile rădăcini, pentru a avea puncte de referință în a-și găsi locul în lume, dar și să-i învețe respectul pentru alte culturi. Cunoașterea altor culturi duce la conștientizarea unicității propriei culturi, dar și la asumarea moștenirii comune a umanității. Înțelegerea celorlalți permite o mai bună autocunoaștere: orice formă de identitate este complexă, deoarece indivizii se definesc în relație cu alții – atît la nivel individual, cît și la nivel colectiv –, dar și cu diferite grupuri cu care se identifică și față de care își exprimă loialitatea (5). În acest context, educația pentru diversitate devine o necesitate vitală.

Fără diversitate cultura ar fi golită de orice conținut. Valorile, credințele, simbolurile, atitudinile, mentalitățile, obiceiurile, moravurile, normele etice sînt elemente care diferențiază persoanele, grupurile sociale, comunitățile și națiunile. Chiar dacă există un nucleu moral comun, oamenii se deosebesc în funcție de elementele de cultură cu care se identifică (1).

Pluralismul reprezintă expresia politică a diversității culturale. Datorită faptului că ființa umană se construiește prin proiecție identitară în raport cu această diversitate, societățile moderne sînt multiculturale, multietnice, multirasiale, multilingve. Pluralismul a apărut ca o conceptualizare socio-politică a mozaicului cultural contemporan. Persoanele, grupurile și comunitățile care se definesc ca diferite în raport cu tendințele sau modelele majoritare au dreptul să-și exprime această opțiune, să se organizeze în jurul unor criterii liber consimțite, să întreprindă acțiuni sistematice pentru conservarea și confirmarea respectivei diferențe. Societatea pluralistă este deci locul public de manifestare și afirmare a diferențelor.

Pluralismul cultural, recunoscând că fiecare cultură produce semnificații de valoare universală pornind de la o experiență particulară, „pledează” pentru apărarea diversității, dar și pentru un dialog între culturile care admit, dincolo de diferențele lor, că fiecare contribuie la îmbogățirea experienței umane și că fiecare este un efort de universalizare a experienței particulare.

Diversitatea culturală nu mai este un „prejudiciu”, ci o realitate ce trebuie fructificată în mediul școlar. Optica se schimbă: fiecare copil are dreptul să își valorifice limba, tradițiile, obiceiurile. Profesorii nu se mai raportează la culturi abstracte, ci la culturi vii, manifeste la nivelul claselor școlare, puse în relație cu modelul cultural dominant. Concepția fixistă și oarecum reificată asupra culturilor este depășită. Recunoașterea eterogenității culturale a publicului școlar generează o tensiune nouă între universal și particular, pentru că se încearcă construirea din fragmente a unității culturale (2).

Educația interculturală susține integrarea socială a grupurilor minoritare, fără ca acestea să fie nevoite a renunța la propria identitate, și își propune să pregătească indivizii și societățile pentru o mai atentă deschidere spre dimensiunea culturală a existenței lor. În condițiile sporirii interacțiunilor, se pot decela două seturi de obiective ale școlii interculturale: 1) păstrarea și apărarea diversității culturale a populației școlare. Școala, ca instanță de transmitere a valorilor, se va centra pe pluralitatea culturilor pe care mediul multicultural îl presupune. Se va evita instituirea primatului unei culturi asupra alteia. Acest obiectiv presupune, pe de o parte, adaptarea educatului la mediul culturii sale, al regiunii, orașului, iar, pe de altă parte, adaptarea la mediu în condițiile coexistenței mai multor grupuri culturale. Se cer a fi vizate atât culturile familiale, cât și cele ambientale; 2) prezervarea unității școlii presupune privilegierea tuturor culturilor ambientale, evidențierea tuturor în diferențele lor specifice. Civilizația construită de școală nu se prezintă ca o entitate fixă, cu o structură definitivă.

Ambele abordări contribuie la:

- deschiderea spre altul, spre străin, spre neobișnuit. Este un pas dificil, pentru că ne pune la încercare încrederea în noi, propria noastră viziune despre lume, dar și ne formează capacitatea de a trăi experiențe noi;
- dezvoltarea aptitudinii de a percepe ceea ce ne este străin. Tindem a-l percepe pe altul doar prin felul nostru obișnuit de a simți sau a gândi;
- acceptarea celui alt ca fiind altul; în întâlnirea cu alteritatea, de regulă, îl “definim” pe altul ca fiind similar sau identic;
- trăirea unor situații ambigue, ambivalente. Aceste situații ne derutează, ne provoacă frică – trăiri ce

pot constitui preambulul acceptării diferitului;

- cultivarea aptitudinii de a experimenta. În linii generale, pretindem rețete, reguli bine fixate. Numai așa ne simțim în siguranță. Însă ne vom apropia de altul numai având curajul de a experimenta, explorând moduri existențiale diferite;
- dezrădăcinarea fricii față de altul. Sentimentul de xenofobie face parte din moștenirea de veacuri. Dar pentru a-l accepta pe celălalt această frică trebuie să dispară;
- cultivarea capacității de a pune în discuție propriile norme. Deschiderea spre altul este determinată de sistemul socio-cultural care ne transformă comportamentul. Cu cât sîntem mai incapabili a recunoaște propriul sistem de referință, cu atât sîntem mai insensibili față de ceilalți (3).

Educația interculturală trebuie să țină cont de diversitatea stilurilor de viață, să se adapteze la nevoile și interesele fiecăruia, dar și să fie elaborată și configurată pe principiul participării egale a tuturor celor implicați în procesul educativ. Ideea directorie a acesteia este *egalitatea diferențelor*: pentru a acorda oportunități egale tuturor culturilor, educația interculturală trebuie să respecte diferențele și să promoveze egalitatea.

Într-o societate multiculturală (or, astăzi este imposibil să identifiți societăți monoculturale), „axa” programelor de învățămînt trebuie să o constituie abordarea interculturală, bazată pe valori ca solidaritatea, egalitatea și respectul față de diversitate. Competența de a trăi împreună cu alții (vorbitori de altă limbă, diferiți ca proveniență etnică etc.) reprezintă o premisă a comunicării eficiente și a recunoașterii sociale, iar cel care știe, dorește și poate valorifica potențialul cultural al societății multiculturale își sporește șansele de autorealizare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Cozma, T., *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*, Iași, Ed. Polirom, 2001.
2. Cucuș, C., *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*, Iași, Ed. Polirom, 2000.
3. Cucuș, C., *Pluralismul valoric și exigențele educației interculturale*, în *Didactica Pro...*, nr. 4-5 (20-21), 2003.
4. Dasen, P.; Perregaux, Ch.; Rey, M., *Educația interculturală: experiențe, politici, strategii*, Iași, Ed. Polirom, 1999.
5. Delors, J., *Comoara lăuntrică*, Iași, Ed. Polirom, 2000.

Recenzenți:

conf. univ. dr. Tamara MATEI
conf. univ. dr. Maia ȘEVCIUC